

Riksadvokaten stoppet Lebensborn-søk

Riksadvokaten stoppet overvåkingspolitiets jakt på Stasi-agentene som hadde utgitt seg for å være Lebensborn-barn.

TOR ARNE ANDREASSEN

Politiets Overvåkingstjeneste (POT) kontaktet i fjor høst tyske myndigheter for å finne ut hva Stasi-agentene som hadde utgitt seg for å være norske Lebensborn-barn, hadde foretatt seg i Norge. Men henvendelsen til Tyskland ble, i kjølvannet av den famøse Furre-saken,

trukket tilbake i desember i fjor.

Kjent for POT

POT har helt siden slutten av 70-tallet kjent til at tre av de som fikk norske pass fordi de skulle være barn av norske kvinner, faktisk var agenter i DDRs tjeneste. To av dem var i Norge i slutten av 60-årene eller begynnelsen av 70-årene og én av dem oppsøkte familien han utga seg for å tilhøre. Norsk politi startet jakten på agentene i 1976, men det siste sporet av agentene forsvant i Østerrike i 1983. POT ønsket å ta opp igjen saken i fjor, men ble altså stoppet av riksadvokat Georg Fredrik

Rieber-Mohn. - Samlingen av Tyskland har gitt oss muligheter som vi ikke har hatt tidligere, sier politiinspektør Leif Seljesæter ved POT. - Vi ønsket å sjekke med de tidligere østtyske arkiver hva agentene har foretatt seg i Norge, og hvor de har vært. Vi ønsket også å få intervjuet dem, hvis det var mulig.

- Syns du det er underlig at også disse sakene ble stoppet?

- Ja, men alle henvendelsene ble stoppet.

Seljesæter opplyser at riksadvokat Georg Frerik Rieber-Mohn personlig ikke var underrettet om de tre Lebensborn-sakene, men så vidt han kan erindre infor-

merte han førstestatsadvokat Lasse Qvigstad.

Etterlysning

Seljesæter opplyser at POT advarte mot å gi pass til Lebensborn-barna allerede på 60-tallet, da mange av dem ble myndige og kunne søke om norsk statsborgerskap.

- Henvendelsen kom via de østtyske myndighetene og passene ble sendt til Berlin, så vi var skeptiske, men de hadde norske mødre, så de hadde rett på norsk statsborgerskap, sier Seljesæter.

POT foretok ifølge Seljesæter ingen etterforskning av de Lebensborn-barna

som kom til Norge som voksne rundt 1970. Mistanken om at noen hadde opptrådt med gal identitet ble vekket da en norsk statsborger ble meldt savnet under mystiske omstendigheter i Vest-Tyskland i 1976.

En mann som utga seg for å være Sigfrid Willy Ødegaard forsvant da fra arbeidsplassen sin. Siden han hadde norsk statsborgerskap ble forsvinningen en sak for norsk politi. POT startet nå en bred etterforskning som førte til at to andre som hadde utgitt seg for å være Lebensborn-barn ble identifisert som Stasi-agenter. Den ene var en kvinne som utga seg for å være Aud Rigmor Gräfe.

Hun var i Norge noen få dager i 1969 eller i 1970. Sannsynligvis for å bygge opp en identitet i Norge.

- Vi vet at hun skaffet seg en attest fra Folkeregisteret, sier Seljesæter.

Det siste POT vet om «Gräfe» var at hun meldte flytting fra Brussel til Vest-Tyskland i 1973, uten at hun dukket opp der.

Kontaktet «familien»

Den eneste Stasi-agenten som oppsøkte familien han utga seg for å tilhøre, var etter det POT kjenner til den agenten som utga seg for å være Ludwig Bergman. Han var i Norge to ganger, i 1969 og i 1971. Han opptrådte da

som om han var sønn av moren han oppsøkte.

Mannen som utga seg for å være Ludwig Bergman var kjemiker av utdannelse. Første gang han var i Norge arbeidet han hos malerfirmaet Alf Bjerke i Oslo som laborant.

Den andre gangen skal han ha hatt en stilling ved Universitetet i Oslo, men dette har vi ikke fått bekreftet, sier Seljesæter.

POT fulgte sporet av Bergman til Østerrike og informerte tysk etterretning i 1977-78. Da Bergman ble innkalt til et avhør hos østtysk politi i 1983 forsvant han, sannsynligvis til DDR. Bergman bor nå i Øst-Tyskland, fremdeles under sin

falske identitet. Familien Bergman, som er bosatt i Haugesund, ble ifølge Seljesæter underrettet om at mannen de trodde var deres sønn og bror faktisk var en hemmelig agent i 1980 eller i 1981.

Fikk norsk pass

Politiet regner med at det var et trettitalls personer som fikk norsk pass i kraft av å ha vært Lebensborn-barn, og det var langt fra alle disse som kom til Norge.

- I så stor grad som det har vært mulig har vi sjekket ut alle sammen, og vi er relativt sikre på at ingen av de andre har vært agenter, sier Seljesæter.

114817

DDR sluset spionbarn inn i Norge

Østtyske agenter overtok identiteten til norske Lebensborn-barn i DDR for å drive spionasjevirksomhet i vestlige land.

Aftenpostens korrespondent
ULF PETER HELLSTRØM

Berlin
DDR's etterretningstjeneste forsøkte også å verve spioner blant krigsbarn med norske mødre og tyske fedre som endte i det østlige Tyskland etter krigen, skriver tidsskriftet Der Spiegel i sin siste utgave, som utkommer i dag. Minst tre norske familier ble lurt av DDR-statens etterretningstjeneste. De trodde at de ble gjenforent med nære slektninger som i virkeligheten var agenter for DDR.

Det østtyske regimet utnyttet dermed tragedier med såkalte tyskerbarn under den nazistiske okkupasjonen av Norge til å samle opplysninger om Norge og andre vestlige land under den kalde krigen. Barna ble i enkelte tilfeller først misbrukt av det nazistiske og så av det kommunistiske regimet i Tyskland.

- Ta kontakt

- Vi tror at det fremdeles finnes østtyskere i dag som opprinnelig var såkalte Lebensborn-barn fra Norge, og som ikke er klar over at deres norske slektninger vil ha kontakt med dem. Og skriv gjerne at norske familier må ta kontakt med oss i Berlin hvis de har konkrete opplysninger om at de har en Lebensborn-slektning et eller annet sted i Tyskland. Dette arbeidet skal vi prioritere, sier pressetalsmann Johann Legner ved det offentlige kontoret som bestyrer mapene fra det østtyske hemmelige politiet Stasi.

Han ble rammet

En av dem som ble rammet av DDR-statens spill med menneskeskjebner, var Ludwig Bergman, som bor i Frankenberg ved Chemnitz i Sachsen. Hans mor var norsk og faren en tysk soldat. Han ble født i 1941. Gjennom årtier ble han ifølge Spiegel holdt under oppsyn av spionsjef Markus Wolfs etterretningstjeneste, som ville forsikre seg om at han ikke tok kontakt med sin norske familie.

I mellomtiden hadde DDR-agenten Heinz Hempel tatt plassen som den fortapte sønnen i Bergmans familie i Haugesund-distriktet.

- Jeg vil ikke si noe om dette nå. Snakk heller med min advokat i morgen, sa Bergman til Aftenposten i går kveld.

Den jevnaldrende Hempel

ble fra april 1964 utdannet av DDRs militære etterretningstjeneste som agent. I 1965 startet dekkoperasjonen. Hempel utga seg for å være Bergman. Han ba den norske ambassaden i Bonn om bekreftelse på sitt norske statsborgerskap og et norsk pass.

I april 1966 krysset Bergman, alias Hempel, grensen til Vest-Berlin ved Friedrichstrasse. Han meldte seg for den norske militærmisjonen i byen, og ble møtt med mistanken om at han var DDR-spion. Hans bakgrunn som Lebensborn-barn førte tyvensynlig til at han kom seg helskinnet gjennom nåløyet.

Den falske Bergman dro til Oslo og ble lagerarbeider hos Alf Bjercke AS. Mot slutten av 1966 tok «Bergman» kontakt med familien på Vestlandet. Han møtte Ludwig Bergmans mor og ble akseptert av sin stefar og søsknene.

Mistanke

Den norske overvåkingstjenesten hadde mistanke om at østtyskeren var DDR-spion. Agenten måtte møte til samtale. Bergmans mor ble med på møtet og greide trolig å dempe mistankene.

Senere førte Hempel en omskiftelig tilværelse i vestlige land. Han var åpenbart ingen suksess som agent. DDR's etterretningstjeneste hentet ham hjem i november 1983 etter at Østerrikes etterretningstjeneste fattet ny mistanke til Hempel. Hans flukt til DDR skapte avisoverskrifter, også i Norge.

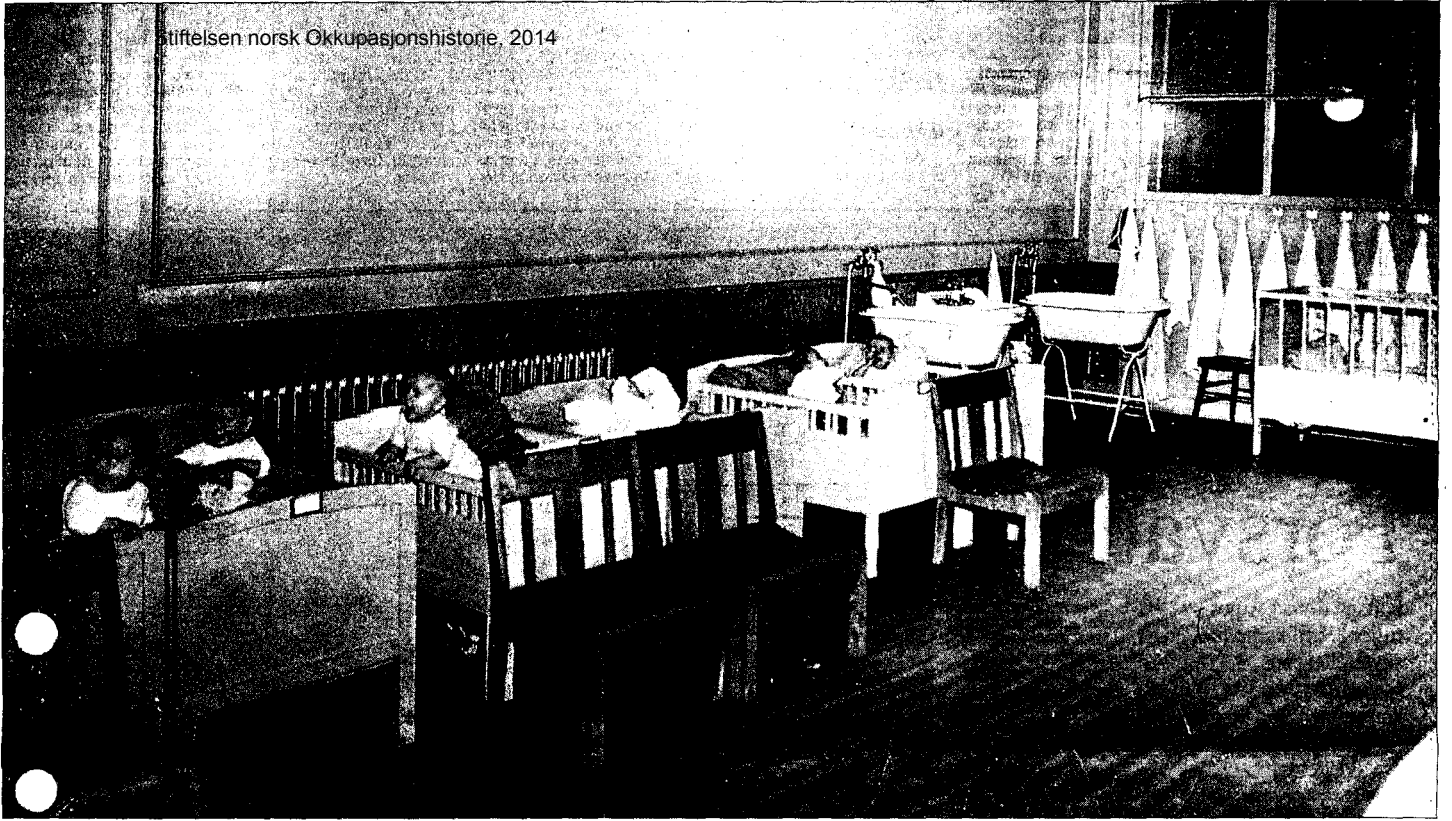
I 1982 døde kvinnen på Vestlandet som trodde at hun hadde truffet sin sønn igjen. Hempel reiste til Norge og fikk sin del av arven, som ifølge Spiegel utgjør 7068 kroner.

Hentet arv

Den ekte Bergman ble først i vår klar over at hans identitet er blitt misbrukt i et spionkomplott. Han har aldri lett etter sin familie fordi han trodde at moren og resten av den norske familien ikke ville vite av ham. I forrige måned møtte han sine tre norske halvsøsken og deres familier i Haugesund. Sin dobbeltgjenger vil han ikke møte.

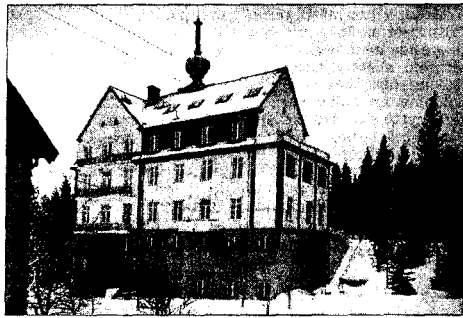
To andre Lebensborn-barn ble også nylig klar over at deres identiteter er brukt av regimet. En mann som bor i nærheten av Leipzig, fikk i forrige måned endelig beskjed om at myndighetene hadde lokalisert hans mor i Norge. Men hun døde 14. mai.

Opprullingen av DDR-statens misbruk av norske Lebensborn-barn er skjedd etter at tidsskriftet Spiegel kom på sporet av saken og koblet inn det såkalte Gauck-kontoret i Berlin. Det håndterer alle forespørsler om det enorme Stasi-arkivet i hovedstaden.

ADOPSJON: Endel av de tysk-norske barna som kom på barnehjemmene i Lebensborns regi, ble senere adoptert bort i Tyskland.

Foto: NTB

BARNEHJEMMET: Godthaab i Bærum fungerte som barnehjem for endel av krigsbarna i Norge. Foto: NTB

8000 norsk-tyske Lebensborn-barn

Lebensborn-prosjektet, som indirekte var skyld i at østtyske Stasi kunne sende agenter til Norge, omfattet 8000 norsk-tyske barn.

HALVORTJØNN

Av de mange tusen barna som ble født under krigen av norske mødre og tyske fedre, havnet bare omkring 250 i Tyskland. Noen titall av disse barna endte senere opp i den sovjetiske okkupasjonsonen. Det var fra denne siste gruppen Stasi flere tiår senere søkte etter potensielle ofre og/eller agenter.

Historikeren Kåre Olsen har de siste år forsket i skjebnen til Lebensborn-

barna i Norge. Han understreker at det ikke var noen klar politikk fra tysk side å få sendt flest mulig såkalte «tyskerbarn» til Tyskland.

- De forholdsvis få barna som ble sendt til Tyskland, var vanligvis barn som mødrene ikke var i stand til å ta seg av. De som drev Lebensborn-prosjektet i Norge, var opptatt av at barna ikke skulle vokse opp på institusjon. I tilfeller der det var klart at moren ikke kunne tilby barna en normal oppvekst, ble det lagt et visst press på dem for at de skulle samtykke til adopsjon, fastslår Olsen.

«Turbo-germanere»?

- Så langt vårt materiale viser, var det ingen barn som ble adoptert bort uten morens godkjenning. Men mødrene trodde som oftest at barna havnet i Norge. At

såvidt mange norske barn ble sendt til Tyskland, var trolig skjult for de aller fleste.

- I nyhetsmagasinet Der Spiegel heter det at det fra tysk side var en uttalt politikk at tyske soldater skulle gjøre flest mulig norske jenter gravide for på den måten å skape det Spiegel kaller en slags «turbo-germanere». Er dette riktig?

- Jeg vil ta skarp avstand fra en slik fremstilling, og spesielt at man anvender et slikt 1990-talls uttrykk på dette. At tyske soldater fikk beskjed om at de gjerne måtte gjøre flest mulig norske jenter gravide, har ikke rot i virkeligheten. På den andre siden gjorde tyske myndigheter det klart at de ikke hadde noe imot forbindelser mellom norske kvinner og tyske soldater. I 1942 kunngjorde tyske myndigheter at de tok på seg an-

svaret for så vel mor som barn. Dermed fikk de tyske soldatene beskjed om at de ikke behøvde å bekymre seg om hva som skjedde med deres avkom eller med de norske kvinnene de hadde hatt forbindelse med så lenge krigen varte. Hva som skulle skje etter krigen, var et åpent spørsmål.

Kåre Olsen understreker at de myter som er skapt om Lebensborn som et slags avlsprosjekt, der tyskerne systematisk skulle avle frem mest mulig arisk-utseende germanere, heller ikke har rot i virkeligheten. Prosjektet sprang riktignok ut av SS, men Lebensborn dreiet seg i første rekke om å ta vare på det tyskerne oppfattet som verdifullt arvemateriale. Mødre hjem og ulike hjelpetiltak for mor og barn var Lebensborns viktigste instrumenter, ikke systematisk avl og utvelgelse.

SKAPEREN: SS-fører Heinrich Himmler lanserte i 1935 Lebensborn-prosjektet for å styrke det såkalte ariske element i Europas befolkning. Foto: NTB

ARVTAGEREN: Stasi-sjef Erich Mielke utnyttet på kynisk vis de norsk-tyske barna som av ulike årsaker havnet bak Jernteppet i etterkrigsårene. Foto: NTB